

הלכות תלמוד תורה פרק ד

פרק ד

סדר בית המדרש

מי לומד ומלמד

א.

תלמיד שאינו הגון

אין מלמדין דברי תורה אלא לתלמיד הגון, נאה במעשיו, או לתם. אבל אם היה הולך בדרך לא טובה - מחזירין אותו למוטב, ומנהיגין אותו בדרך ישרה, ובודקין אותו, ואחר כך מכניסין אותו לבית המדרש ומלמדין אותו.

אמרו חכמים, "כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זרק אבן למרקוליס, שנאמר "כצור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד" (משלי כ"ח:), ואין כבוד אלא תורה, שנאמר "כבוד חכמים ינחלו" (משלי ג'ל"ה):

ב.

רב שאינו הגון

וכן, הרב שאינו הולך בדרך טובה, אף על פי שחכם גדול הוא וכל העם צריכין לו - אין מתלמדין ממנו עד שיחזור למוטב, שנאמר "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך י"י צבאות הוא" (מלאכי ב'ז'), אמרו חכמים, אם דומה הרב למלאך י"י צבאות - תורה יבקשו מפיהו, ואם לאו, אל יבקשו תורה מפיהו:

ג.

כיצד מלמדין? הרב יושב בראש, והתלמידים לפניו מוקפין עטרה, כדי שיהיו כולן רואין את הרב ושומעין דבריו.

ולא ישב הרב על הכיסא ותלמידיו על הקרקע, אלא או הכל על הארץ או הכל על הכסאות.

ובראשונה היה הרב יושב והתלמידים עומדים, ומקודם חורבן בית שני נהגו הכל ללמד לתלמידים והן יושבין:

ד.

אם היה הרב מלמד מפיו לתלמידים - מלמד, ואם היה מלמד על ידי מתרגם - המתרגם עומד בינו ובין התלמידים, והרב אומר למתרגם, והמתרגם משמיע לכל התלמידים.

וכשהן שואלין למתרגם - הוא שואל לרב, והרב משיב למתרגם, והמתרגם משיב לשואל.

ולא יגביה הרב קולו יתר מקול המתרגם, ולא יגביה המתרגם קולו בעת ששואל את הרב יתר מקול הרב:

ה.

אין התורגמן רשאי לא לפחות ולא להוסיף ולא לשנות, אלא אם כן היה התורגמן אביו של חכם או רבו.

אמר הרב לתורגמן: "כך אמר לי רבי", או "כך אמר לי אבא מארי", כשאומר התורגמן הדברים לעם, אומרן בשם החכם, ומזכיר שמו של אבי הרב או של רבו, ואומר, כך אמר רבנא פלוני, אף על פי שלא הזכיר החכם שמו, שאסור לו לקרות לרבו או לאביו בשמו:

ו.

בלימוד עצמו

הרב שלימד ולא הבינו התלמידים - לא יכעוס עליהם וירגז, אלא חוזר ושונה הדבר אפילו כמה פעמים, עד שיבינו עומק ההלכה.

וכן, לא יאמר התלמיד, "הבנתי", והוא לא הבין, אלא חוזר ושואל אפילו כמה פעמים.

ואם כעס עליו רבו ורגז, יאמר לו, "רבי, תורה היא וללמוד אני צריך ודעתי קצרה":

ז.

לא יהיה התלמיד בוש מחבריו שלמדו מפעם ראשונה או שניה והוא לא למד אלא אחר כמה פעמים, שאם נתבייש מדבר זה, נמצא נכנס ויוצא לבית המדרש והוא אינו למד כלום.

לפיכך אמרו חכמים הראשונים: אין הבישן למד, ולא הקפדן מלמד:

ח.

במה דברים אמורים, בזמן שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עמקו, או מפני דעתן שהיא קצרה, אבל אם ניכר לרב שהן מתרשלין בדברי תורה ומתרפין עליהן ולפיכך לא הבינו - חייב לרגוז עליהן ולהכלימן בדברים כדי לחדדן, ובענין זה אמרו חכמים, זרוק מרה בתלמידים:

ט.

כבוד הרב

לפיכך אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש בפני התלמידים, ולא לשחוק בפניהם, ולא לאכול ולשתות עמהם, כדי שתהא אימתו עליהן וילמדו ממנו במהרה:

אין שואלין את הרב כשייכנס לבית המדרש, עד שתתישב דעתו עליו.

ואין התלמיד שואל כשייכנס, עד שישב וינוח.

ואין שואלין שנים כאחד.

ואין שואלין את הרב מענין אחר, אלא מאותו הענין שהן עוסקין בו, כדי שלא יתבייש.

ויש לרב להטעות את התלמידים בשאלותיו ובמעשים שעושה בפניהם, כדי לחדדן, וכדי שידע אם זוכרים הם מה שלימדם או אינם זוכרים, ואין צריך לומר שיש לו רשות לשאול אותן בענין אחר שאינן עוסקין בו, כדי לזרזן:

אין שואלין מעומד, ואין משיבין מעומד, ולא מגבוה, ולא מרחוק, ולא מאחורי הזקנים.

ואין שואלין הרב אלא בענין, ואין שואלין אלא מיראה, ולא ישאל בענין יתר משלש הלכות:

שנים ששאלו,

שאל אחד בענין ושאל אחד שלא בענין - נזקקין לענין,

מעשה ושאינו מעשה - נזקקין למעשה,

הלכה ומדרש - נזקקין להלכה,

מדרש והגדה - נזקקין למדרש,

הגדה וקל וחומר - נזקקין לקל וחומר,

קל וחומר וגזירה שוה - נזקקין לקל וחומר:

יג.

היו השואלים אחד חכם ואחד תלמיד - נזקקין לחכם,

תלמיד ועם הארץ - נזקקין לתלמיד,

שניהם חכמים, שניהם תלמידים, שניהם עמי הארץ, שאלו שניהם בשתי הלכות, או בשתי שאלות, שתי תשובות, שתי מעשים - הרשות ביד התורגמן מעתה:

כבוד בית המדרש

יד.

אין ישנים בבית המדרש, וכל המתנמנם בבית המדרש - חכמתו נעשית קרעים קרעים, וכן אמר שלמה בחכמתו "וקרעים תלביש נומה" (משלי כ"ג"א).

ואין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה בלבד.

אפילו מי שנתעטש, אין אומרין לו רפואה בבית המדרש, ואין צריך לומר שאר הדברים.

וקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בתי כנסיות: